

опікувався охороною здоров'я, а саме, Міністерство народного здоров'я та державного опікування [3, с. 280].

Необхідно зазначити, що сфера охорони здоров'я дійсно є однією з найважливіших у розбудові сильної, демократичної держава. Піклування про свій народ, ледь не найперше про що повинен думати правитель. Скоропадський це розумів і тому, не дивлячись на складні умови, починає розбудову системи охорони здоров'я.

Перша світова війна дуже сильно виснажила і без того слабку «лікарняну інфраструктуру», тому край необхідно було вживати екстрених заходів, щодо її відновлення. Зокрема, таким заходом стало виділення 2 млн. 63 тис. крб. на підтримку медичних закладів. Розуміючи складність становища державних медичних закладів, Гетьман дає дозвіл на відкриття приватних лікарень та зубних кабінетів. Серед них, можна назвати «Приватну лічебницю вуха, горла, носа» у Харкові, яка працювала за чітко визначеною таксою. Така форма роботи, була справді вдалою, у поєднанні з діяльністю державних закладів. Справа в тому, що таким чином П. Скоропадський одночасно боровся і проти слабкої, виснаженої системи медичних закладів, і проти безробіття, даючи можливість людям заробляти, заохочуючи малий бізнес.

До пріоритетних напрямів політики Української Держави у галузі охорони здоров'я належала організація санаторно-курортного оздоровлення населення та дослідження курортних місцевостей. На початок правління П. Скоропадського санаторно-курортна сфера в Україні перебувала у зародковому стані. Формування цієї галузі розпочалося лише у перші роки ХХ ст. Слід зауважити, що Російська імперія не мала державного органу який би займався організацією наукових досліджень лікувальних місцевостей та санаторного оздоровлення населення [1, с. 70]. Розбудова цієї галузі теж частково пояснюється подіями Першої світової війни. Справа в тому, що багато українців поверталися з війни виснаженими, у тяжкому психічному стані. Тому галузь санітарно-курортного оздоровлення перетворилася на надзвичайно важливу.

Серед усього іншого в політиці охорони здоров'я активно розбудовувалася фармацевтична галузь, організовувалася боротьба з епідеміями та інфекціями, тощо. Усе це свідчить про те, що гетьман розумів усю важливість здорової нації, а тому спрямовував максимум можливостей на підтримку соціальної сфери.

Література:

1. Жванко Л. М. Соціальні виміри Української Держави (квітень – грудень 1918 р.): монографія / Л. М. Жванко. – Х. : Прапор, 2007.
2. Музиченко П. Історія держави і права України: Навч. пос. – видання 6-те, доповн. – Київ: Знання, 2008. – 445с.
3. Осінчук Р. Державна організація охорони здоров'я УНР / Р. Осінчук // Українські лікарі. – Чикаго, 1968. – 280 с.

Станкевич О.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

*студентка III курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ГЕТЬМАНЩИНИ

Сучасники називають Військом Запорізьким або Хмельниччиною, політичну організацію, що склалася на території звільненої України у 1648—1654 р. р. В історії України досить дискусійним і проблемним для дослідників стало дослідження кримінального права Гетьманщини.

Біля витоків гетьманської держави стояв Богдан Хмельницький(1595—1657рр.). Формування національної держави дуже впливало на формування права, що діяло в Україні. Проте, воно розвивалося дещо іншим чином, ніж державність.

У цій статті ми поставили собі за мету розкрити механізм функціонування кримінального права у Гетьманщині.

У нашій невеликій розвідці ми використали роботи таких дослідників як О. Гуржій [1], І. Терлюк [7], П. Захарченка[3], В. Заруби [2], В. Іванова [4], П. Музиченка[6], які стали теоретичною основою дослідження.

Своєрідність правової системи Гетьманщини полягала в тому, що в її основі лежало козацьке звичаєве право. Воно регулювало широке коло суспільних відносин, військово-адміністративну організацію державності, козацьку систему судочинства. Кримінальне право зазнало подальшого руху від приватно-правового до публічно-правового характеру регулювання. Палітра злочинів і покарань на Запорозькій Січі була надзвичайно широкою та різноманітною[6, с. 336].

Злочином («проступством» або «кримінальним ділом») вважалося порушення закону, заподіяння шкоди життю, здоров'ю, честі, майну особи. Суб'єктом злочину могла бути особа будь-якого стану, що досягла 16-річного віку. Окрім випадків так званих «приватних злочинів», коли винний підлягав покаранню відновленого доменіального суду власника, кримінальні вчинки розглядалися публічними судами. Психічно хворі не звільнялися від кримінальної відповідальності, хоча ця обставина враховувалась при розгляді справи як така, що пом'якшувала провину. Вчинення злочину в стані сп'яніння, навпаки, вважалося за обставину, що обтяжувала провину. Об'єктом злочину могли стати особи, без різниці станової належності, хоча «знатні товариші» та шляхта з часом користувалися посиленою правовою охороною.

Виокремлювалися такі види злочинів: навмисні й ненавмисні, рецидивні, професійні, за співучастю (замовник, виконавець, підбурювач), за обставинами (сп'яніння, голоду, ревнощів, оборони). Звичаєве кримінальне право найбільше виділяло такі:

- державні (зрада, фальшування, перехід до ворога, здача фортеці);
- проти православної віри (чародійство, богохульство, віровідступництво, блюзнірство, відьмування);
- посадові злочини (хабарництво - "лихоимство" та "мздоимство", казнокрадство, розтрата);
- проти суду (лжесвідчення, лжеприсяга, підробка документів);
- проти моралі (сутенерство, проституція, зґвалтування, викрадення дівчини);
- злочини проти життя. Найтяжчим вважалося вбивство козаком козака, за здійснення якого, «тільки в цьому докажеться», обвинуваченого закопували в землю разом із його жертвою. За стародавнім козацьким повір'ям вважалося, що під землею жертва вічно душитиме свого кривдника, адже вбивцю зв'язували і клали під труну;
- злочини проти здоров'я. Заподіяння тілесних ушкоджень у п'яному вигляді із застосуванням зброї інколи каралося переламуванням однієї ноги. За більшу провину переламували руку і ногу, що фактично означало відлучення від козацького ремесла;
- військові злочини. Найтяжчі з них — дезертирство, програш бою, ухилення від зайняття посади, на яку козака обрало товариство, пияцтво під час походу. За здійснення протиправних діянь цієї категорії на злочинця очікувала смертна кара. П'яного під час морського походу викидали за борт, а під час суходільного маршу — прив'язували до коня і ганяли степом, доки винуватий не помирав. Для профілактики пияцтва на Запорожжі існував Гадючий острів, куди січовики відправляли невинуватих пияків, де й кидали їх напризволяще;
- проти родини (багатожонство, аборт, дітовбивство, батьковбивство, кровозмішання, перелюбство);
- проти особи (побої, вбивство, покалічення);
- проти честі (припинення гідності, образа);

— майнові злочини. До них відносили крадіжку, розбій, неповернення боргу. Залежно від об'єкта посягання розрізнялася крадіжка особистого майна і майна всього запорозького товариства. В останньому випадку обвинуваченого очікувала смертна кара. Неповернення боргу тягнуло засобою приковування до лафета гармати. Винний звільнявся лише в тому разі, коли повертав борг, або хтось із родичів чи друзів поручався за нього;

— статеві злочини. Позаяк жінки не могли перебувати на Січі, досить поширеними видами злочину були мужолозтво і скотолозтво, за вчинення яких також передбачалася смертна кара. [4, с.231]

Метою системи покарань було залякування, заподіяння мук злочинцям, відшкодування шкоди, завданої злочинними діями, а також виправлення злочинця й запобігання новим злочинам. Покарання на Запорозькій Січі також мало на меті підтримання військової дисципліни в козацькому середовищі та служило своєрідною профілактикою для тих, хто бажав стати лицарем і оволодіти козацьким ремеслом. У такий спосіб товариство намагалося відгородитися від тих бажаючих показатися, хто мав кримінальне минуле або, за висловом Миколи Гоголя, «у кого вже металася біля шиї мотузка».

Вищою мірою покарання була смертна кара, яка поділялася на просту (відрубання голови, повішення, розстріл) та кваліфіковану (четвертування, колесування, утоплення, спалення, посадження на палю, підвішення на гак, закопування живим у землю, заливання горла розтопленим оловом). Визначаючи серед різних форм смертної кари за найганебнішу повішення, закон залишав право вибору судом її найтяжчих форм, як комбінацію різних видів смертної кари й мук. Особливістю застосування смертної кари було поєднання її з ганебними покараннями.

За всього розмаїття каральних санкцій звичай не передбачав судових виконавців, а в разі страт — катів. Оскільки лицарству не личило бруднити руки кров'ю беззбройної жертви, було знайдено оригінальний спосіб виконання вироку. Страта доручалася іншому засудженому на смерть, який чекав своєї смерті від наступного засудженого. Якщо ж такого на момент страти не було, то суд відкладав виконання вироку доти, доки до в'язниці не потрапляв новий звинувачений. Привертає увагу така особливість запорозького судочинства: тілесно карали переважно за майнові, економічні провini, а на смерть — за злочини проти особистості [1, с.26].

Рідше на Запорожжі застосовувалася така люта страта, як посадження на палю. Паля — це високий дерев'яний стовп із металевим наконечником. Для того, щоб стратити злочинця, його піднімали кілька осіб і насаджували на штир. Під вагою свого тіла засуджений повільно конав. Зняти небіжчика ніхто не мав права під загрозою смерті. За козацьким звичаєм смертної кари можна було уникнути лише в тому разі, якщо котрась із дівчат бажала вийти за приреченого заміж. Однак такі факти були поодинокими і мали місце лише в середовищі паланкових козаків [3, с.300].

Існували також покарання тілесні (відрубання руки, відрізання носа, вуха, язика), болісні (биття палицями, батогами, різками), ганебні (прив'язування до ганебного стовпа на майдані, посадження на дерев'яну кобицу, публічне шельмування).

Застосовувалися також покарання, що спрямовувалися на обмеження козацьких вольностей. Так, за вчинення дрібних правопорушень передбачалося обмеження певних прав, зокрема накладалася заборона назайняття виборних козацьких посад.

Одним з найпоширеніших видів покарань стало ув'язнення, яке поділялося на кару в'язницею (тюремне) і арешт. Ув'язнення в тюрмі верхній, як правило, було на невеликі строки, часто-густо «до покори», і вважалось легким покаранням. Важкою формою ув'язнення було перебування в «тюрмі підній», камері при ратушах, тобто ув'язнення підземне. До того ж воно вважалось карою більш ганьбленою. Арешт застосовувався переважно до шляхти й козацтва.

Як додаткові покарання застосовувалися вигнання з громади, церковна покута, відкликання образи, публічне прохання прощення. Набуло поширення також церковне каяття,

яке як додаткове покарання накладали за злочини проти родини і людяності. У великі свята злочинець, стоячи вцерковних дверях, прилюдно каявся за свою провину.

Як приватні покарання застосовувалися грошові виплати, розмір яких визначався залежно від стану скривдженого та наслідків злочину: головщина за вбивство (від 24 до 120 крб.), заплата за образу (від 4 до 60 крб.) [4, с. 232].

З поширенням російського законодавства, починаючи з середини XVIII ст., застосовуються заслання на каторгу. Спочатку заслання застосовувалося рідко, головним чином за злочин проти релігії. Згодом, за наказом царя до Сибіру стали висилатися й окремі неугідні високопоставлені чиновники української адміністрації, але їх становище відрізнялося від умов простих засланців. Гетьман Многогрішний з сім'єю і прибічниками був спочатку відправлений до Тобольська із зарахований на службу козаком, а потім у Селінгінському приписаний до "боярських дітей". Як воєвода, він разом з сином Петром придушив повстання східних бурят.

З встановленням в Росії абсолютної монархії цей вид покарань набуває широкого застосування і, навіть, введений в український збірник "Право..." 1743 р. Існувало тимчасове і довічне заслання. Найчастіше заслання застосовувалося до політичних противників царату (А. Войнаровський, П. Калнишевський та ін.).

Кримінальне право виходило з реальності покарання, тому вироки виконувалися, навіть, за відсутності злочинця (якщо він був втікачем). Одним з таких прикладів є повішання за наказом царя у Глухові опудала гетьмана Мазепи.

У зв'язку із широким застосуванням норм звичаєвого права окремі покарання мали архаїчний характер. Так, обвинувачення у чаклунстві каралося штрафом на користь церкви, накладанням церковної епітимії, відшкодуванням збитків (якщо вони були реальними) [2, с. 182].

Від покарання могли звільнитися (чи воно могло бути значно полегшено) розумове відсталі особи або ті, хто мав фізичні вади, а також особи похилого віку. Страта не застосовувалася до вагітних жінок, підлітків до 16 років, до літніх людей.

На остаточне рішення суду могла вплинути громадська думка. Цестосувалось, зокрема, суворих вироків щодо людей доброї слави. Так, відпокарання стратою на прохання полтавчан була звільнена відома народна піснярка Маруся Чурай, яка отруїла з ревнощів свого коханого.

Таким чином, без перебільшень можна стверджувати, що у досліджуваній період відбувається розвиток кримінального права Гетьманщини.

Література:

1. Гуржій О.І. Право в Українській козацькій державі (друга половина ХУІІ – ХУІІІ ст.) / О. І. Гуржій. – К.: Ін-т історії України АН України, 1994. – 47 с.
2. Заруба В.М. Історія держави і права України / В.М. Заруба. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
3. Захарченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Захарченко. – К.: Атіка, 2005. – 368 с.
4. Іванов В. М. Історія держави і права України / В. М. Іванов. - К.: КУП НАНУ, 2013. - 892 с.
5. Козаченко А. Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648 – 1657 роки) // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4. – С. 120 – 126.
6. Музиченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Музиченко. - К.: Знання, 1999. - 661 с.
7. Терлюк І.Я. Історія держави і права України / І.Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.

Шапченко Т.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студентка V курсу історичного факультету